

**Joachim Lelewel : człowiek i dzieło : w 200-lecie urodzin : materiały
Ogólnopolskiej Sesji Naukowej, Żagań 12–14 września 1986 pod
red. Kazimierza Bartkiewicza. — Zielona Góra : WSP, 1988, — 300 s.**

Z inicjatywą zorganizowania sesji wystąpił Zespół Badania Świadomości Historycznej, kierowany przez prof. Jerzego Topolskiego. Organizatorami sesji byli: Instytut Historii Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Łódzkiego i Lubuskie Towarzystwo Naukowe. Udział w niej wzięli przedstawiciele wielu ośrodków naukowych z kraju a także goście zagraniczni. Wygłoszono 19 referatów i komunikatów naukowych.

Spośród problematyki referatów wygłoszonych na sesji można wyodrębnić cztery główne nurty tematyczne: biograficzny, metodologiczny, dotyczący nauk pomocniczych historii i historiograficzny. Pierwszy z nich reprezentują trzy referaty, w których autorzy poruszyli wątki biograficzne z różnych, ale i najważniejszych etapów działalności Lelewela. Pierwszy to okres jego pobytu w Wilnie. Mećys Jučas (s. 37–46) skupił się nad zagadnieniem słabo dotychczas znanym, to jest na działalności dydaktycznej Joachima Lelewela na uniwersytecie wileńskim. Z kolei stosunkowo wiele napisano już o roli historyka w przygotowaniach do powstania listopadowego oraz w czasie jego trwania. Władysław Zawiejski (s. 47–69) raz jeszcze podjął ten problem, by wyrazić rezultaty własnych badań. Polemicznie ustosunkował się do tzw. czarnej legendy Lelewela, sformułowanej i wprowadzonej do historiografii przez Maurycego Mochnackiego. Najmniej znany polskiej historiografii jest okres działalności Lelewela na emigracji. Gruntowną wiedzę o politycznej działalności Lelewela na emigracji na tle stosunków polskiej radykalnej lewicy z międzynarodowym ruchem komunistycznym przynosi referat Andrzeja F. Grabskiego: *Joachim Lelewel i Karol Marks* (s. 61–92).

Do drugiej grupy tematycznej zaliczyć można referaty, w których autorzy wskazali na wkład Joachima Lelewela w rozwój metodologii historii i ukazali jego warsztat metodologiczny. Na szczególną uwagę zasługuje tu przede wszystkim artykuł Jerzego Topolskiego pt. *Lelewel a postęp metodologiczny w historiografii europejskiej (Refleksje o „Historykach” Joachima Lelewela)*, (s. 21–35). Autor zajął się rekonstrukcją metodologii i teorii historii polskiego uczonego, porównując myśl Lelewela z osiągnięciami historiografii europejskiej. Takie widzenie problemu stanowi pierwszą próbę studiów nad tym zagadnieniem.

Sylwetkę naukową Lelewela na tle współczesnej mu nauki historycznej nakreślił także Andrzej F. Grabski (s. 3–19). Spośród innych referatów poruszających problemy związane z lelewelowską teorią i metodologią historii znalazły się w omawianej publikacji prace stanowiące próbę rekonstrukcji poglądów Lelewela na kulturę z perspektywy współczesnej teorii kultury, o czym pisała Elżbieta Nowakowska (s. 159–169). Odtworzeniem poglądów uczonego na zasadnicze dłań zagadnienia związane z religią zajął się Bogusław Cygler (s. 171–204). Poruszono także zagadnienie lelewelowskiej teorii społeczeństwa (Zofia Sprys, s. 145–157) i myśli dydaktycznej Lelewela, wynikającej z jego poglądów metodologicznych (Henryka Figaj, s. 295–300). Metodologa i historyka historiografii mogą zainteresować różnice w koncepcjach dziejów Polski u Lelewela i Mickiewicza przedstawione w szkicu Marii Wierzbickiej (s. 233–244).

Wraz z postępem nauk pomocniczych historii, który ma miejsce w Polsce w ostatnich dziesięcioleciach, w nowym świetle jawi się działalność Joachima Lelewela w tej dziedzinie. Nowe spojrzenie na ten temat przynosi referat Józefa Szymańskiego *Joachima Lelewela nauki dające poznać źródła historyczne* (s. 93–104). Jest on zarazem najpełniejszym obecnie omówieniem miejsca i roli Lelewela w ukształtowaniu i rozwoju nowoczesnego modelu nauk pomocniczych historii w Polsce. Autor referatu zajął stanowisko w kilku najistotniejszych dla tego zagadnienia kwestiach. Pierwszą z nich jest rozumienie istoty nauk pomocniczych przez Lelewela. Zdaniem autora pojmował je na wskroś nowocześnie, tak „jak dziś chcemy umiejscowić nauki pomocnicze

historii w badaniu przeszłości". Jest to ocena różna od dotychczasowych, ukształtowanych między innymi przez Władysława Semkowicza i Brygidę Kürbis. Inne przedstawione tutaj kwestie to systematyka dyscyplin zaproponowana przez Lelewela, geneza i źródła jego koncepcji oraz odpowiedź na pytanie o ocenę jego dorobku w zakresie nauk pomocniczych historii. Nowe ustalenie przynoszą zwłaszcza dwa ostatnie zagadnienia.

W referatach Hieronima Szczegóły (s. 133–142), Stanisława Aleksandrowicza (s. 119–132) i Marii B. Topolskiej (s. 105–118) zaprezentowane zostały badania Lelewela nad numizmatyką polską, historią kartografii i nauką o książce. Referat H. Szczegóły przynosi ocenę wartości dorobku badawczego Lelewela dla numizmatyki, polegającego na wypracowaniu warsztatu badawczego tej dyscypliny oraz potraktowaniu monety jako źródła w procesie dydaktycznym. Zdaniem autora możliwe to było dzięki umiejętności widzenia problemów numizmatyki na tle dziejów ekonomicznych i politycznych, czyli umiejętności pełnego wykorzystania informacji zawartych w źródle. Nasza wiedza o Lelewelu wzbogacona została także o informacje dotyczące jego działalności jako historyka kartografii, a szczególnie metodycznych aspektów ówczesnych badań kartograficznych.

Do czwartej grupy tematycznej należą referaty, w których przedstawiono postać Lelewela jako historyka. Ukazano w nich jego dorobek na polu historiografii, a także wskazano na wpływ jego poglądów na rozwój polskiego piśmiennictwa historycznego. Na szczególną uwagę zasługuje referat Lucyny Turek-Kwiatkowskiej pt. *Lelewel w historiografii pomorskiej* (s. 271–293). Autorka postawiła sobie za cel ukazanie przyczyn zainteresowania się historyków pomorskich pracami Lelewela, ich oddziaływaniem na historiografię pomorską, drogami dotarcia na Pomorze i sposobami ich wykorzystania.

W ciekawy sposób, stosując formułę konstrukcyjną upraszczającą wprawdzie, ale też ułatwiającą pokazanie charakterystycznych rysów myśli historyka, przedstawił koncepcję dziejów Polski Joachima Lelewela Andrzej Wierzbiński (s. 205–219). Autor rozpatrzył poglądy Lelewela z punktu widzenia czterech dychotomii: monarchizm—republikanizm, państwo—narod, okcydentalizm—rodzimość, optymizm—pesymizm.

Marian Drozdowski omówił lelewelowską koncepcję przyczyn rozbiorów Polski (s. 221–232). Problematyką śląską u Lelewela zajął się Kazimierz Bartkiewicz (s. 245–259), a brak zainteresowania sprawami związanymi z problematyką bałtycką w dziejach Polski w twórczości historyka scharakteryzował Zygmunt Boras (s. 261–270).

Całość wieńczy omówienie dyskusji opracowane przez K. Bartkiewicza.

Sesje odbywające się co jakiś czas, poświęcone określonemu zagadnieniu, są m.in. odzwierciedleniem dokonującego się w pracach nad nim postępu badawczego. Przykład takiej sytuacji stanowi sesja, która odbyła się z okazji 200-lecia urodzin Lelewela. Przynosi ona w rezultacie nowe, poszerzone spojrzenie dotyczące postaci Lelewela i jego działalności. Opublikowane materiały zainteresują przede wszystkim historyków, specjalistów z różnych dziedzin, choć nie tylko.

Spośród mankamentów publikacji tego typu, które odnoszą się także do omawianej, wymienić trzeba przede wszystkim różną ich wartość. Niektórzy autorzy referatów mieli do powiedzenia niewiele nowego lub zgoła nic. Może będą one przynajmniej inspiracją do dalszych badań. W niektórych przypadkach czytelnik może mieć kłopoty z określeniem miejsca referatu w dotychczasowych badaniach. Brak w niektórych wniosków końcowych także można uznać za fakt pomniejszający ich wartość. Mimo to sięgnięcie po tę publikację może okazać się pożyteczne.

Andrzej Padziński

Henryk Seroka

Zakład Nauk Pomocniczych Historii
i Bibliotekoznawstwa UMCS